

ՅՈՒՑԱԿ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՆՈՐ ՍՏԱՅՎԱԾ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ՝

№ 56

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թերթերը՝ 209:— Պրակները՝ 17, յուրաքանչյուրը 12 թերթից:— Մեծուրյունը՝ 18,5X14X5 սմ.:— Նյութը՝ մազաղաթ:— Կազմը՝ արծաթապատ տախտակ: Առաջին երեսին բանդակված է Հիսուսի խաչելութունը: Կազմի չորս կողմի անկյուններում բանդակված են մկանան հրեշտակ, իսկ խաչի աջ և ձախ կողմերում՝ երեք ողորացող կանանց պատկերները: Մյուս երեսում բանդակված է Տիրամայրը՝ Հիսուսին դրկած: Նստած զահի վրա՝ Տիրամոր պատկերից մեկում, հեռավորությամբ բանդակված են երկու հրեշտակներ, որոնց ձեռքում պահված է մի թաղ: Գուրյունը՝ երկայուն:— Վիճակը՝ բավարար: Դիրը՝ բուրդգիր:— Տողերը՝ 28:— Զարդագրություն՝ ունի բազմաթիվ տերունական նկարներ, խորաններ, կիսախորաններ, լուսանցազարդադրություններ, խոյնադրեր, կենդանադրեր և ժողկազարդեր: Զեռագիրը մանրանկարչության արժեքավոր ունիկում է:— ունի բազմաթիվ հիանալի նկարներ:— Պահպանակներ՝ առեկից երկու թերթ թուղթ, վերջից մի էջ և մի թերթ մազաղաթ և երկու թերթ թուղթ դատարկ:— Իսմանակը՝ 17-րդ դար:

№ 57

ԳԻՐԳ ՁԵՌՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

Թերթերը՝ 102:— Պրակները՝ 12, յուրաքանչյուրը 5 թերթից, միայն վերջինը 10 թերթից:— Մեծուրյունը՝ 26,6X20,1X3,2 սմ.:— Նյութը՝ հաստ մազաղաթ:— Կազմը՝ կաշեպատ տախտակ: Երկու երեսներին վրա կան ճեշտմով նկարված զինվորի զարդեր: Մածկված է կանայ մետաքսյա ծաղկազարդ կտորով:— Պահպանակներ՝ սկզբում և վերջում երկուսից են թերթ թուղթ:— Վիճակը՝ շատ լավ:— Գուրյունը՝ երկայուն:— Գատակի բզբեր՝ 1, 100, 101 և 102:— Տողերը՝ 23:— Դիրը՝ բուրդգիր:— Զարդագրություն՝ կան շատ զինվորի խորաններ, կիսախորաններ և ձեռնադրություններ նկարներ: Ներդաշնակորեն զործածված են որդան կարմիրը, ոսկեզույր և բազմաթիվ այլ զինվորի զույներ: Կան բազմաթիվ խիստ զինվորի զարդագրություններ, խոյնադրեր և լուսանցազարդություններ: Բոլոր էջերում ախտիք երկայուն գրությունը չբանակված է արծաթագոծ երկու շրջանակներով, վերևում ունենալով զարդագրված ոսկեզոծ ձրկու դմբերներ: Սույն ձևագիրը մանրանկարչության շատ զինվորի նմանություն մի է:— Գրիչը և ձողողը՝ երեմիա և պիսկոպոս Նշականցի:— Պատվիրատուն՝ Միսեոն կաթողիկոս Երեսնցի:— Իսմանակը՝ 1769 թ.:— Վայրը՝ էջմիածնի վանք:

1. Շարունակված 1956 թվի մայիս-հունիս, հուլիս-սեպտեմբեր-հոկտեմբեր, նոյեմբեր-դեկտեմբեր և 1951 թվի հունվար-մարտ և ապրիլ-հունիս համարներին:

ՐՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 2ա.— Տիտղոսաթերթի վրա՝ Գիրք (թռչնագիր)՝ ձեռնադրության որպարունակեալ ունի գիր միոյաստիճանէն մինչև եօրե աստիճան Բաբանայորեան: Ընդսոցին է զմանաւոր և զծայրագոյն զաւգանատրօթին վարդապետութեանցն:

Որ որպէս քէ վերստին ի լոյս ածեցալ յաւալէս սրբագրութեամբ և թագմաւ աշխատասիրութեամբ ի բազմաց հրեոց և լրեւտիւ օրինակսց:

Եւ գրեցեալ է ծաղկեալ սեւտ սիրով և շեւմ հաւատով ի սուրբ և ի բխտոսաւք յԱրոստ Ամենայն Հայոց էջմիածին (ոսկեզոծ):

Ի վայելումն սոյնոյ սրբոյ Արքայոյս և ի սմա գետեղեալ հաւազատիցն, ի փոս Աստուծոյ, և ի դիրտրին տուողաց և առողացն սրբասէր անձանց:

Ի թուղ Փրկչին մերոյ ՌԶԿԹ (1769 թ.) և ի բուականութեան հայոց ՌՄԺԸ (1769 թ.):

Թ. 3ա.— Սկիզբն ստիճանաց կզերիկոսաց, որք են սաղմոսեւրդով և աւելածով և այլն ըստ իւրաքանչիւր կարգի:

Թ. 35ա.— Կարգ ձեռնադրութեան Բահանայութեան:

Թ. 53ա.— Գիրք մանաւոր և ծայրագոյն զաւգանի վարդապետական իշխանութեան, որ է չորեքտասան աստիճան, ըստ թոյլ չորեքտասանից աստիճանաց սրբոյ և ուղղափառի հաւատոյ եկեղեցոյն Քրիստոսի:

Թ. 53բ.— Կանոն մասնատու զաւգանի վարդապետական իշխանութեան, որ է չորս աստիճան, ըստ արարողութեան սրբոյ եկեղեցոյ Հայաստանեայց:

Թ. 64ա.— Կանոն ծայրագոյն զաւգանի վարդապետական իշխանութեան, որ է տասն աստիճան ըստ աւանդութեան սրբոյ և ուղղափառի եկեղեցոյս Հայաստանեայց:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՆՐԱՆՆԵՐ

Թ. 3ա.— (Կիսախորանի չորս բուրդ մեծատառ կապարեով գրված):

Հոգիդ Աստուած, Բարեւոյ տուիչ,

Աղբիւր շնորհաց և կեցուցիչ,

Նուաստ դրիս Երեմիայ,

Հեր ազնական և կաղզուրիչ:

Թ. 3ա.— (Ոսկեզոծ ծաղկամանի վրա գրված է մեծատառ անուրն):

Ե Ր Ե Մ Ի Ա,

Թ. 23բ և 83բ.— Երեմիա (գրված ոսկեզոծ ծաղկամանի վրա):

Բ. 35ա.— Ծպիսկոպոս (գրված ոսկեգծով ծաղկամանի վրայ)։

Բ. 35ա.— (Կիսախորանի շորս բոլորը մեծատառ գրված է)։

Ծս Յիսուսի նուաստ ծառայ,
Ծպիսկոպոս Ծրեմիա,
Ըղձեռացըս իմոց վաստակ,
Ծտու վասն Հոգւոյս յիշատակ,
Ի դուռն իմոյ մաքրօր ծնողի՝
Սուրբ Աթոռոյս էջմիածնի։

Բ. 53բ.— (Կիսախորանի շորս բոլորը մեծատառ գրված է)։

Ջոժանդակ Հոգւոյդ յաւարտ դիս ածօղ,
Յարկեանս իմ լինիմ գոհացօղ,
Պետս Ծրեմիա, զծօղ եւ ծաղկօղ։

Թ. 63ա.— (Մաղկեփնչի մեջ կնքված է կնիքով)։

Վ. Ծրեմիա Տ. (կապդիր)։

Բ. 65ա.— (Կիսախորանի շորս բոլորը մեծատառ գրված է)։

Փառք քեզ շնորհատու Հոգի,
Որ զայս քստ քոյդ նպաստի
Գրեալ, ծաղկեալ, յեզր ած,
Ի Ծրեմիա վարդապետէ։

Թ. 95բ—99բ.— Յիշատակաւոան Սուրբ Գրիգոյս։

Փառք համալոյց եւ միասնական անբաժանելի Սուրբ Երրորդութեանն, Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ։ Որ կարողացոյց զանարծառութիւնս իմ, հասուցանել յանկ եւ ի կատարումն դմատեանս զայս սուրբ եւ շնորհաբաշխ։ Որում ցանկացօղ եղէ Հոգւով շափ եւ փափագեցայ մեծաւ ասարկմամբ ես ամենանուպստ ծառայս ծառայից Տեառն, եւ լցեալս ամենայն վիրօք՝ Ծրեմիա անարդիւն վարդապետս Յօշականցի, որ եմ բազմաժամանակեայ նօտար զահոյս սրբոյ եւ մեծի, եւ շնորհածին զաւակ եւ յետնեալ ծառայ արժանաժառանգ զահակալի սորին Տեառն Սիմէօնի գերեզմանիկ եւ սրբազան Կարողիկոսի Ամենայն Հայոց Երեւանեցւոյ, առ ի ստանալ զսուրբ գիրքս զայս ձեռնադրութեան իմով աշխատութեամբ եւ ձեռագրով, եւ ընծայել ի դուռն սրբոյ եւ քրիստոսափայլի Աթոռոյս մեծի, ի յիշատակ Հոգեւոր եւ անջնջելի ինձ յետնելոյս։ Զի որպէս ըզձալի է ծնողաց թողուլ զաւակ յերկրի, զի յիշեցին նոքօք յապագայս, նոյնպէս եւ ըզձալի է Հոգեւոր յիշատակաթուղաց թողուլ ի վերայ երկրի յիշատակ Հոգեւոր, զի յիշեցին նովաւ յապագայ ժամանակս, եւ որպէս թէ կենդանի մնասցեն նովաւ անուանք իւրեանց ի վերայ երկրի։

Եւ մանաւանդ որ մեծն է քան զայս, երանի տալ աստուածաբան մարգարէն Ծալի աշնոցիկ, որք ունիցին զաւակ ի Միօն։ Որում երանութեան եւ իմ տենչացեալ Հոգւով, զհո-

գեւոր զաւակս զայս իմով երկամբ ստացեալ, ետու յիշատակ յաւիտենական ի նորս այս սուրբ Միօն, ի քրիստոսակերտ տաճարս սուրբ, այնու յուսով եւ անկեղծութեամբ, զի ի շնորհաբաշխութեանցն սրբոց, որք կատարեցին սովաւ, ինձ ես մասն հանցէ։ Աստուած։ Նաեւ որովհետեւ ծնօղ է իմ Հոգեւոր Աթոռս այս սուրբ, եւ կաթամբ սորին եմ զարգացեալ ի մանկութենէ իմմէ, եւ քստ իմում շափու զշնորհս քնկալեալ, անբաւական զովով զտրիտուրն Հոգեւոր պարգեւաց սորին հատուցանել, զայս զուգնացեալ աշխատութիւնս իմ, իբրու պտուղ որդիական եւ առ ի զարդ Հոգեւոր լուսատու ծնողիս իմոյ քնձայեցի։ Զի որք մեծագոյնք եւ կարողագոյնքն են քան զիս, զմեծամեծ եւ զյաւիտենական յիշատակս քնձայն սրբոյ մօրս յուսոյ քստ կարողութեան իւրեանց, ոմանք զգիրս շարադրելով, ոմանք զշինուած առնելով, եւ յոգունք զուկեղէն եւ զարծաթեղէն յիշատակս քնձայելով։ Բայց ես առ այսպիսի անկարօղ զովով, զոր ինչ ունիմս զայն քնձայեցի քստ լո(ւ)մայի ալրոյն։ Եւ թէ վասն է՞ր զայս գիրքս գրեալ քնձայեցի սրբոյ տաճարիս եւ ոչ զայլ։ Նախ վասն մշտապէս պիտոյանալոյն, եւ յեկեղեցւոյ միայն դործածելոյն։ Եւ երկրորդ՝ զի վայել էր սրբոյ Աթոռոյս ունիլ զայսպիսի ծաղկափթիթ, շքնաղ եւ հայրապետավայել գիրք մի ձեռնադրութեան։ Զի տպագրեալս վասն անշքեղութեանն եւ վարդաբուն ո՛չ լինելոյն, անվայելուչ է հայրապետական հանդիսին։ Իսկ գրեւայքն, որ ինչ դտանէին, այնք եւս անշքեղք էին, մանաւանդ ւանիթք եւ պակասք եւ սխալաշատք։ Սակս այսորիկ եւ սրբազան տէրն իմ վերոյ յիշեցեալ, սատար եղեւ ըզձի եւ դիտման իմոյ, եւ զրազում օրինակս ի մի վայր ածեալ մեծաւ աշխատութեամբ եւ սրբադրութեամբ, ի լոյս էած գկարեւորսն ձեռնադրութեան կարգին, լցուցանելով զթերիսն եւ բառնալով զաւելորդսն, եւ ետ գրել իմոյ նուաստութեանս մեծաւ հարկադրութեամբ։ Ընդ որում գրեցոյց նաև զլորեքտասան աստիճանս մասնաւոր եւ ծայրագոյն գաւազանի վարդապետութեան, ժողովելով զհարկաւորսն եւ զվայելչագոյնսն յանրափ եւ յանհամեստ երկարութեանցն, որք ի տպագրեալս դտանին։ Զոր եւ ես մեծաւ ըզձի եւ կաթոգին ոիրով գրեալ յաւարտ հասուցի, կրկին առնելով, որպէսզի մինն հայրապետն առնուցու ի ձեռն եւ մինն խարտափալկն։ Որք երկօրեանքն եւս ամենեւին համաձայնք եւ յար եւ նմանք են իրերաց։ Զորս եւ մեծաւ տաճանմամբ ծաղկեցի եւս վայելչապէս իմով ձեռումբ։ Որոյ դրութեան եւ երփնագարդութեան կատարումն եղեւ ի ՄՄԻԲ (1773) թուականիս մերում եւ ի (3 սմ. բաց է թողված) ի սուրբ

Աթոռս էջմիածին, ի մետասաներորդի ամի վեհափառ Հայրապետութեան Տեառն Սիմէոնի գերիմաստ եւ երջանիկ Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, հոգեւոր եւ բազմեքահա տեառն իմոյ օրհնածին ծնողի, Որ ի տղայական հասակէ իմմէ մինչեւ ցայս կէտ խնամատար լինելով ինձ որպէս հայր եւ ծնօղ, արժանացոյց եւս ղանարժանութիւնս իմ շնորհաց քահանայութեան, վարդապետութեան եւ եպիսկոպոսութեան, Որում Տէր ղկեանս երկարս եւ խաղաղականս պարգեւեցէ, եւ լետ աստեայս սրբոյ տեսութեան իւրոյ արժանացեալ ընդ սուրբ եւ երջանիկ Հայրապետացն պատկազարդեցէ, Որ յառաջին ամէ Հայրապետութեանն իւրոյ, մինչեւ ցայժմ ոչ զապարեցաւ ի շինարարութեանց եւ բազմաց արդիւնաւոր դործոց, Զի զարտաքին պարիսպն սրբոյ Աթոռոյս ի հիմանէ նորապէս շինեաց, զսեղանատունն եւ պտտնիս եկեղեցոյն նորոգեաց, շուրջ ղեկեղեցեան զջրմուղս ետ փորել, սակս գիշութեան սրբոյ եկեղեցոյն եւ շրջակայ լնակութեանցն, Զմումատունն, զգալարտունն, զդման անասնոց մեծ եւ ընդարձակ եւ ուրոյն պարսպօք նորապէս շինեցոյց, հանդերձ այլ եւս յազում շինութեամբք, Զրազտնիսն եւ զքարվանսարայն եւս ետ նորապէս ի հիմանց շինել, Զդեօղս էջմիածնի քակեալ հեռացոյց ի սարապէն սրբոյ Աթոռոյս, եւ նորապէս շինեաց եկեղեցեան հանգերձ, Հաստատեաց եւ պապագրատուն ի սուրբ Աթոռոցս, Մեծացոյց զվերի ալգին ղեկելով զայլ այգի եւ խառնելով ընդ նմա, եւ յարտաքուստ եւս զանշէն վայրս ի ներս առնելով, եւ զայլ այգիս եւս ստացաւ վասն որոյն Աթոռոյս հանդերձ այլ եւս մլօքք, զխոտահարս, զբրնձահանս եւ զայլս այսպիսիս, եւ զՅօշական գեօղն, որ ի բազում ամաց հետէ տաճկարեակ էր լեալ, պտճիկան վարեալ անտի, վերստին հայաքնակ արար, եւ ղեղվարդ, Աշտարակ, Մօղնի եւ Աղունատուն գիւղորայսն, որք ի վաղուց ժամանակաց մուրք են լեալ սրբոյ Աթոռոյս, բայց տաճկունք յափշտակեալ եւ օտարացուցեալ էին, այժմ յետս առնալ ի տաճկաց, սեփականեաց սրբոյ Աթոռոյս, ԶՀաշտարիսան բոլոր երկրան Ռուսաց, որք զինքնագլուխ առաջնորդ հաստատեալ անդ եւ ի գանձասարքիս յարեալ հեռացեալ էին որպէս թէ ի սրբոյ Աթոռոյս, վերստին առ սուրբ Աթոռս դարձոյց եւ տէրունի արար, Արար եւ զԿարսայ երկիրն տէրունի, եւ զայլ բազում շինարարութիւնս եւ զմեծագործութիւնս արար, զորս մի (ը)ստ միողէ թուելն երկարութիւն բերէ բանիս, քանզի յոյովք են յովժ զորս Տէր ի փառս իւր համ(ա)րելով վարձատրեսցէ ըստ իւրոյ արժանւոյն, Որ եւ տակաւին ոչ

զադարի ի շինարարութեանց եւ յարդիւնական գործոց, Թէպէտ եւ պաշարեցեալ եւս է մեծագունիք հոգօք սակս ներկայիս եղելութեանց, Քանզի այս ահա ե (5) ամ է, յորս պատերազմ մեծագոյն յարուցեալ ի մէջ երկուց հզորագոյն թագաւորութեանցն օսմանցւոց եւ սուսաց, տակաւին ոչ զադարի, Որք ահագին զօրութեամբ զմիմեանս բախելով զաշխարհ ամենայն սասանեցուցին, զայն կոյս գետոյն Դանուբայ բովանդակապէս բռնակալեցին ռուսք, երեւելի պատերազմօք եւ մեծագոյն յաղթութեամբք, Յորոց պատճառաց վրդովեցան ամենայն տեղիք, բազմացան առաջակք եւ ապստամբք, յաճախեցան յափշտակութիւնք եւ զրկանք, գերեզարութիւնք եւ աւերութիւնք, փակեցան ճանապարհք, հատան երթեւեկութիւնք կարավանադ, Յորոց կարի յովժ վշտացեալ աղզս մեր խղճայի կային ի վիշտս եւ ի տառապանս մեծագոյնս, Եւ սրբոյ Աթոռոյս եւս եղեն մնաց մեծագոյնք, զի պակասեցան երթեւեկք նուիրակաց եւ ուխտաւորաց, եւ նուազեցան մուտք արդեանց, Սակս այսոցիկ կայր ի մեծ հոգս եւ ի տրտմութիւնս սրբազան տէրս մեր, մարմոքելով միշտ ի վերայ րանաւորի հօտի իւրոյ, Որոց Աստուած լիցի այցելու եւ պարգեւեցէ ամենայն աշխարհաց զխաղաղութիւն իւր սուրբ, Արդ, զբաւտալով բանիցս, հայցեմ ի սիրելի հարցոց եւ եղբարցոց իմօց, զի ի վայելելն ձեր զաշխատութիւնս իմ կամ զբօսելով, լիշեցիք ի մաքրափալ աղօթս ձեր զբաղմբարխտ տէրն եւ ծնօղ իմ հոգեւոր զՍիմէոն գերիմաստ Հայրապետն, հանդերձ ծնողօք եւ աղօղակօք իւրովք, հոգեւորօք եւ մարմնատրօք, եւ զբստմարմնոյ ծնօղսն իմ, զհայրն իմ Միքումն, զմայրն իմ Գիւլումն, զեղբայրն իմ Դրիգորն զհանգուցեալն ի Քրիստոս, եւ զորդիս նորին Յարութիւնն, Զաքարիայն եւ զԿարապետն, եւ զնախապատիւ սպասաւորն եւ աշակերտն սրբազան Վննին մերոյ զանդակից եւ ղկարգակից եղբայրն իմ զՄկրտիչ քաղցրարարոյ եպիսկոպոսն, Որ ի մանկութենէ եղբայր զոյով իմ համշիրակ, կայաւ առ իս զճշմարիտ սէր եղբայրութեան մինչեւ ցայժմ, յամենայն կարիս իմ օգնական եւ ձեռնուտ լինելով ինձ, որում Տէր լիցի վարձահատոյց, եւ միւս զաշակերտն սրբազան Վննին մերոյ եւ հճարազատն իմ իսահակ գիտնական վարդապետն, որ ի տղայութեան ժամանակին զոյով առ իս ըստ հրամանի սրբադան Վննին, սպասաւորեաց ինձ ի բազում ժամանակս, եւ մինչեւ ցայժմ որդեական սիրով ունելով առ իս զհարազատութիւն, յայսմ գրքոք եւս ձեռնուտ եղեւ ինձ, ուղղելով զգրչախալսն, Հուսկ յետոյ եւ զիս

Երեմիա ամենանուստ վարդապետս, որ իմով ձեռամբ գրեցի եւ ծաղկեցի զսոսա, յիշեցիք ի Քրիստոս, զի արժանացուաք զիս ողորմութեանն իւրով հանդերձ ամենից վերոյ յիշեցելովքն։ Եւ զուք յիշեալ յիշիք յողորմութիւնս եւ ի գթութիւնս մարդասիրին Քրիստոսի յաւուր մեծի գայտեան իւրոյ, Ամէն։

(Հիշատակարանով րնգցված քառեր րնագրով գրված են ոսկեգծով տառերով)։

№ 58

ԳԻՐԲ ԶԵՌԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թերթեր՝ 98, Պրակներ՝ 72, յուրացանչութիւն 8 թերթից, միայն առաջինը 6 թերթից եւ 9-րդ ու 10-րդ պարանթեր 10-ական թերթից։— Մեծաբայուն՝ 27, 17X20, 2X3,4 սմ.։— Եւրոպ. հաստ մագաղաթ։— Կազմը՝ կաշիպատ տախտակ, երկու երեսներէ վրա կան ճշգրտով նկարված գեղեցիկ զարդեր։— Պահպանակներ՝ սկզբում եւ վերջում կան երկուական թերթ թուղթ։— Վիճակը՝ շատ լավ։— Գրութիւնը՝ երկայնաւ։— Դատարկ քրքեր՝ թ. 98։— Տողեր՝ 23։— Դիւրը՝ բոլորքիւր։— Զարգացութիւնը՝ նույնը ինչպես Նախորդ ձեռագրերն։ Սույն ձեռագիրն եւ 18-րդ դարի հայ մանրանկարչութիւն լավագոյն նմաններէց մին է։— Գրիչը եւ ծաղկողը՝ Երեմիա Կարսկոպոս Օշականցի։— Պատվիրատուն՝ Սիմեոն Կաթողիկոս Երեւանցի։— Ժամանակը՝ 1789 թ.։— Վայրը՝ Եւթիածնի վանք։

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Թ. 2ա.— Նախորդ ձեռագրի թ. 3ա-ի հար եւ նման։

Թ. 2ա եւ 30ա.— Եպիսկոպոս (գրված ոսկեգծով ծաղկամանի վրա)։

Թ. 21բ.— Երեմիա (գրված ոսկեգծով ծաղկամանի վրա)։

Թ. 33ա.— Նախորդ ձեռագրի թ. 35ա-ի նման։ Միայն տեղի սղութիւնս պատճառով օր դուռն քառերը չեն գրվել։

Թ. 50բ.— (Կիսախորանի շորս բոլորը մեծատառ ոսկեգծով գրված է)։

Հոգւոյն Սրբոյ աղբերն շնորհաց,

Որ աւարտել ինձ զայս շնորհեաց,

Նուստով ծաղկողս Երեմիա,

Ըզդոհութիւն մեզ փառս տայ։

Թ. 59բ.— Վ. Երեմիա Տ. (կնիքով կնքված, կապգիր)։

Թ. 61ա.— (Կիսախորանի շորս բոլորը մեծատառ ոսկեգծով գրված է)։

Օգնութեամբ քով Սուրբ Հոգի,

Զիրձ հոգոյս ի հուն հանի,

Ի փառս անուան քում մեծի։

Թ. 93ա—97ա.— Նախորդ ձեռագրի հիշատակարանին (թ. 95բ—99բ) հար եւ նման, քառ առ քառ։

№ 59

ՄԱՇՏՈՑ

Թերթեր՝ 224, Պրակներ՝ 15, յուրացանչութիւն 12 թերթից։— Մեծաբայուն՝ 17X13X3,5 սմ.։— Եւրոպ. պեղնած թուղթ։— Կազմը՝ կաշիպատ տախտակ։— Վիճակը՝ բավականին վնասված, սակայն ճշտագայում և արդված է։ Թերթեր 7ա—26բ, 50ա—60բ, 222բ—224բ հետագայում ավելացված են և տարբեր ձեռագրով են։— Գրութիւնը՝ միասուն, Տողեր՝ 15։— Դիւրը՝ բոլորքիւր։— Զարգացութիւնը՝ կան հասարակ կիսախորաններ, յուսանցազարգացութիւններ, և թուղթեր։— Գրիչը՝ Սիմեոն Երեւանցի։— Պատվիրատուները՝ Մարիամ եւ ձեռնդները՝ Միքայել եւ Քարիանէ։— Ժամանակը՝ 1620 թ.։— Վայրը՝ Շուշ (Սպահան)։

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Թ. 42ա.— Եւ ստացող գրոցս յիշեցէք Մարիամն եւ իւր ծնաւորն։ Եւ զիս յանարժան Սիմեոն գծողս։

Թ. 99ա.— Արիւնակ Բ (2) Դր, մէկն չէր դրած, անմեղադիր լերուք։

Թ. 147ա.— Զստացող գրոցս Մարիամն, և ծնաւորն Միքայելն, Քարիանէն եւ ինձ մեղապարտ գծողս։

Թ. 218ա—222ա.— Յիշատակարան գրոցս։

— Փառք... Արդ, դրեցաւ սուրբ փրքս, զոր արարեալ է սուրբ հարն Մաշտոց վարդապետի, Զոր հաւաքեալ ունի յինքեան գեւթն խորհուրդ եկեղեցւոյ, ի թուականիս հա(յ)ոց Ռպ(1620 թ.) ամին։ Տանուտէրն կարիճն է, որ է նահանջ, եւ գրուեցաւ ի Շաւշ քաղաքն պարսից, որ կոչի Ասպահան, ի գեաւոյն ի մէջ Նոր Զուլայոյ, ի կաթողիկոսութիւն Տեառն Սուրբ Էջմիածնեայ Մելիքիսէթին, Առաջնորդութիւն գեաւոյն Մեսրոպ արքեպիսկոպոսի, ի թագաւորութեան պարսից Շահապասին, թիւն ՌԾԳ-ին (1604 թ.) եկեալ աշխարհս հայոց, բազում աւեր էած, գեաւոյ եւ քաղաք, ժողովեաց բազում անթիւ քրիստոնեայն ի յափն Արասիս գետոյն, Զարքն թագաւորեաց շրջապատեալ վին քրիստոնեայն, ի մէջ նոցա էին գիշեր և ցերեկ մի, եւ ի մուտ արեգականն վրդովումն եղեւ ի մէջ հեծե(ա)լին, եւ ի քրիստոնէիցն անցուցին յայն կոյս գետոյն, ի մէջ գետոյն քրիստոնեայն շատ շրախեղդ ելան եւ անթիւ դերի վարեաց զազգս հայոց, մեծ եւ փոքր, կանայք եւ տղայք, եւ բերեալ ի Շաւշ քաղաքն Ասպահան, ի վերայ Զանգարոյ գետոյն եւ անդ կեցեալ ամիսս երիս, եւ յետոյ եղեւ հրաման թագաւորին, բնակեցաք ի գեաւոյ եւ քաղաքս, եւ ի պանտոկին, եւ անդ կեցեալ ամս երկուս եւ երիս, ի(նչպես) կու հրամայէ մարդարէն Դաւիթ, հառնակեցան ընդ հեթանոսս եւ ուսան զգործս նոցա, խառնելալ էին ի մէջ այլ ազգեաց եւ քրիստոնեայն ուսեալ էին ամենտոյն գործք

այդ ազգանոցն: Եւ յետոյ Լուսուր ի վերայ զհտոյն, ընակութիւն տան Կո տեղիք, եւ սկիզբն արարեալ պ(հ)աղիս, շինեցին տունս եւ ընակութիւնս եւ կարգեցին եկեղեցիս երկուտասանս, եւ յետոյ յաղում շարաշար նեղէին քրիստոնեայքն թէ ուրանէք զՔրիստոս Աստուած, զծնունդ սուրբ աւագանին, եւ դադանք ահեղակեալ ընկալ է ի մէջ քրիստոնէիցն եւ թէ ոչ ուրանայք զՔրիստոս Աստուած, եւ զուրք դապանաց կերակուր եղէք. եւ յահէ թագաւորին, երկու միտ նշան քրիստոնեայքն, թէ ինչպէս կու լինի մեր ճարս. շատ շարաշար տանջեցին, միաբանեցան եկան: Մովսէս թագաւորին է մնացել, հրամանս եւ թագաւորն փարաւոն զարականացն՝ կամ առաջի պաղանացն ընկեցէք կամ սուռատեցէք: Եկին դարականքն, ժողովեցին մեծ եւ փոքր ի միատեղ: Արտասուքն այնպէս նկատուի որպէս ջուր առուի: Բռնութեամբ սուռատեցին, այլ եւ կանայք, քահանայք եւ սղայք, մեծ եւ փոքր: Ի թիւն Ռեմ (1619 թ.) տարեմտին նաւասարդի ամսոյն տասնուհինգին, նշան յերկնից երեւեցաւ մէջ յարեւելեան մէջ հասարակին, մէկն նմանէր թիւրոյ, մէկն նմանէր խանջալոյ, եւ յաղում վիշտք եւ նեղութիւնք հասուցին քրիստոնէիցս, եւ ամենայն քրիստոնեայքս ի մեծ տարակուսանք եւ յապաւնեալ եմք Աստուած, զի ինքն լինի նոցա վրէժնեղիր, սիրտ թագաւորաց քաղցրանալ) ի վերայ հաւատացելոց: Աստուած ապառէ քրիստոնեայքն ի ձեռաց շար թագաւորէն, որպէս Մովսէս ազատեաց փարաւոնի զերութենէն, վերջն Աստուծոյ է գիտելի թէ ինչպէս կուլին ի մեր ճարս, Աստուած միայն գիտէ:

Շնորհիւ Տեառն սկսայ եւ ողորմութեամբ նորին կատարեցի: Ձեռամբ սուռակուն մեռեալ ողորմ Սիմէոն իրիցու եւ իմով տկար պնծամբս սկսաւ(յ), եւ ամենակարող զարուսթեամբն Աստուծոյ կատարեցի զսա լաւ ի յընտիր արքանակէ:

Եւ Գարիանէս, արդ ի յայս դառն ժամանակիս, ստացայ այս պատուական գանձիս եւ լուսաշիւղ մարգարայիս, տվի զՐոն յիշատակ զստեռն իմոյ Մարիամին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս: Ըստ Տեառն յանին, որ ասէ թէ երանի որ ունիցի պատկ ի Սիոն եւ ընդանի յերուսաղէմ, եւ դարձեալ ասէ Տէրն թէ վաճառեաց դամեանայն զինչ իւր եւ զնեաց զայն մարգարտին: Աղաչեմ զպատասարդան քահանայ(յ)իցդ, յորժամ կարդայք կամ արքանակէք, յիշեցիք ի սուրբ եւ յերկնաթոռ յաղաւթս ձեր Մարիամն, եւ ծնաւորն իւր Միքղումն, Գարիանէն, եւ եղբայրն իւր Յակորն, հանգուցեալ եղբայրն իւր էվաղն, եւ ամենայն արեան մերձաւորացն եւ աղ-

ղակտնացն, մեծի եւ փոքու, ամէն կարողացողաց եւ լսողաց:

Ով եղբարք մանկանք եկեղեցւոյ, անմեղալի լերուք զի կ(արս) այս էր, կարդալով կամ սորինակիւով, բերան մի յիշեցէք յերկնաթոռ յաղաւթս ձեր Մահալ, Սուրբանն, եւ զծնողս, եւ ծնողս իմ Մահալ, Սուրբանն, եւ զբարքն իմ Միքթարն, Աստուածատուն, պապն իմ Տէր Ղազարն, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս: Յիշեցէք եւ Աստուած ողորմի ստացէք, ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զուսուցիչն իմ Ստեփաննոս քահանայն, իմաստուն, հանճարեղ, հեղ եւ (հ)անպարս, եւ ծնաւորն Տէր Մարտիրոսն, Թանակն, ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք եկեղեցւոյ միաբանքի նախ զղասաղլու Տէր Միքթարն, զամս Լրեց Տէր Ստեփաննոս, Տէր Դաւիթն, Տէր Յակորն, միւս Տէր Դաւիթն, Տէր Անանէն, Տէր Յովանէսն, Տէր Սարգիսն, Տէր Սիմէոնն, Տէր Պետրոսն, միւս Տէր Յովանէսն, փոքր Տէր Ոսկանն: Ով եղբարք, որ կարդայք կամ արքանակէք, յիշեցիք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր եւ Աստուած զծնող յիշէ յիշողացդ եւ յիշեցելոցդ եւ ի միաանդամ զուրուտեանն, ամէն:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Բ. Ձա.— Եւ (4) Կարապետ, եւ Մովսէս(դ):

Բ. ՁԵ.— (Հռատեցցում կապարով գրված է):

Դրիգորիոս Դուկանեան (Աս անունն է այն Գրիգոր, որ ձեռագրի ընկած 22—26-րդ թերթերը գրել է հետագայում նոտր գրով, կա գրի եւ թանաքի նույնու. Բյուզ):

Բ. 224ա.— Բովին ԻՄԾԲ-ումն (1809 թ.) րայրուհապետ Էջեանիկ Ղազար վարդապետն եկաւ նուբրի թիվ 1273-ի:

Բ. 224բ.— Բովին ԲՄ (1751 թ.), Բովին 128 (Աղաւթայի թվական) յովանարի Գ.ի (3):

Եւ սուստուն Օհանէս նուստս գրեցի...

№ 60

Ա. Ի. Ն. Ա. Մ. Ն.

Բերքեր՝ 307.— Պաղկեցի՝ 23, յորաքանչյուր 12 թերթից, միայն վերջինը 14 թերթից, Սկզբում առաջին պրակից առաջ կան 3 պրակ եւ տերունական նկարներն եւ համարաբարտի, 7, 6 եւ 10 թերթից րադկացած: 2-րդ եւ 3-րդ թերթերի միջեւ եղել է սկզբում մի թերթ, իսկ 4-րդ եւ 9-րդ թերթերի միջեւ երկու թերթ տերունական նկարներով, որոնք հետագայում կտրվել եւ հանվել են: Մեծուրյունը՝ 18,7×14×6,1 սմ:— Նյութը՝ մաշուր սպիտակ մագաղաթ:— Կազմը՝ տրածաթաղատ տախտակ 4ողջի տաշին երեսում կախաշիւղով եկարը, իսկ երկրորդ երեսում ճնշումով նկարված է Քրիստոսը, շրջապատված մարդկանցով: Երկու կողմերը միացնող արծաթ պահպանակի վրա սիրուն կերպով նկարված են 12 առաքյալները:—

Պանդանակներ՝ սկզբում կա մի թերթ մագաղաթ, իսկ վերջում՝ երկու թերթ։ Վիճակը՝ բավարարու— Գրու— րյունը՝ Երկայուն։ Տողերը՝ 22։— Գիրը՝ բուրգի— Զարգացումը՝ կան բազմաթիվ գեղեցիկ տեսանա— կան նկարներ, խորաններ, կիսախորաններ, լուսան— ցազարդություններ և թռչնազրեր, կան նաև առաջադ— ների, սրբերի, մուգական, կենդանիների, թռչունների, ինչպես նաև, դազանների, ձառերի և ձաղիկների նկարներ, Ամեն նկարի մեջ գործածված են ոսկեզրծ գույներ, որոշան կարմիրը և ուրիշ գեղեցիկ գույները Սույն ձևագիրը հայ մանրանկարչության գեղեցիկ նմուշներից մին է։— Ժամանակը՝ 16—17-րդ դար։

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Թ. 328թ.— Արհեստի մասին որ կարգայ, գո— վութին որ լսի, փառք տուողին, եւ յիշա— տակ գրչիս, ամէն։
(Սույն ձևագրի գիրը և նկարները խիստ նմանություն ունեն Ռ 53 և Ռ 55 ձևագրե— րին։ Շատ հավանաբար այս երեք ձևագրերի և՛ գրիչը և՛ ձաղկողը նույն մարդիկն են եղել)։

№ 61

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թերթերը՝ 281։— Պրակները՝ 23, յուրաքանչյուրը 12 թերթից։— Մեծությունը՝ 18,8×12,7×6,5 սմ.— Նյութը՝ մագաղաթ։— Կազմը՝ մանիշակազույն թավ— յապատ տախտակ, Առաջին երեսում կա ձվաձև ար— ծաթյա մի սկավառակ, որի վրա փորագրված է Ս. Երզրուցու յան նկարը, իսկ երկրորդ երեսում կա շճը— ջանակաձև բրնձայ մի սկավառակ, որի վրա կազմված է և պրակները մի քիչ թուլացած։ 146-րդ և 147-րդ թերթ— քերի մեղանդից կտրված է երկու թերթ, ինչպես նաև վերջից պակասում է երկու թերթ։— Գրությունը՝ երկայուն։— Դասարան քերթեր՝ 1ա, 2բ, 3ա, 4բ, 5ա, 6բ, 7ա, 8բ, 22ա և 22բ։— Տողերը՝ 20։— Գիրը՝ բուրգի— Զարգացումը՝ կան ավետարանիչնե— րի նկարներ, կիսախորաններ, թռչունների և գազան— ների, ձառերի և ձաղիկների նկարներ, խաչիչ և լու— սանցազարդություններ, Որպես գույն մեծ մասով գոր— ծածկված է որոշան կարմիրը, նկարները հասարակ են և դուրկ որևէ գեղարվեստական արժեքից։— Ժամա— նակը՝ 15-րդ դար։

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Թ. 224ա.— Արհեստի մասին որ կարգայ, գո— վութին որ լսի, փառք տուողին, եւ յիշատակ գրչիս, ամէն։

№ 62

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Գ

Թերթերը՝ 127։— Պրակները՝ 11, յուրաքանչյուրը 12 թերթից։ Մի ջանի պրակներից 1—2 թերթ ընկել են։— Մեծությունը՝ 14,4×10×2,6 սմ.— Նյութը՝ թուղթ։— Կազմը՝ կարտոն, թղթով ծածկված։— Վի— ճակը՝ բավարարու։— Գրությունը՝ միասյուն։— Դա—

տարկ քերթեր՝ 1ա, 126ա։— Տողերը՝ 23։— Դասա— ներ՝ ճնշումով։— Գիրը՝ Լուսորդի լուսորդի և ն միայն իր, 2ա, 126բ, 127ա, 127բ լինելով։— Զարգացում— րյունը՝ կան մի ջանի հասարակ կիսախորաններ, լու— սանցազարդություններ և ձաղկազրեր։— Գրիչը՝ ճո— նիկ Կոստանդնուպոլսից։— Ժամանակը՝ 1664 թ.— Վայրը՝ Սերաստիա։

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Թ. 90ա.— Արդ, դրեցաւ ժամակարգու— Թեան գիրս ի թվականիս ՌՃԺԵ (1666 թ.) ամին, ի քաղաքն Սեբաստիա, ընդ հոփա— նեաւ Սուրբ Նշանին, Սուրբ Աստուածածնին եւ Սուրբ Կարապետին, եւ այլ սրբոցն, որ աստ հաւաքեալ կան, Ձեռամբ մեղաւոր եւ անպիտան, սուտանուն Լստամալայի Տո— ն(ի)կ գրչի Որք հանդիպից սմա կարպալով կամ օրինակելով, անմեղադիր լեռուք, դի կարիքս իմ այս շափ էր, ի հայրապետու— Թեան Յակոբ կաթողիկոսին եւ ի յառաջնոր— դութեանն Մելքիսէթ վարդապետին։

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թ. 61ա.— Ռ՛ գոյ եղբայր(յ)ր ի միտ առնես, Տէր ողորմեա քաղցր կանոն, Հանապաղ զԱստուած աղաչես, Հոգ(ւ)ոյն Սրբոյ յնոր(հ) խեղր(ես)։
Թ. 90բ.— Դրոյս պարոն Մելքոնին կեն(ա)կ(ցի)ն Ռակնիկն, որդոցն Գրիգորին, Փայտին և Տէր Թորո— սին, Մուգամին, մահապի Դարիպին։

№ 63

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թերթերը՝ 397։— Պրակները՝ 26, յուրաքանչյուրը 12—16 թերթից։— Մեծությունը՝ 18,8×13,5×8,5 սմ.— Նյութը՝ գեղեցիկ թուղթ։— Կազմը՝ կաշվապատ տախտակ, ոսկյա բարակ թերթիկով պատված։ Առաջին երեսում ճնշումով նկարված են Հիսուսը և Մարկոսը Աստվածածնի, ինչպես նաև երկու հրեշտակներ և երկու սրբեր, Կան նաև ձաղիկներ, տերևներ և ճյուղ— դեր, Երկրորդ երեսում դարձյալ ճնշումով նկարված է Հիսուսը մոր ցրկում, իսկ յուր կողմը կան յուրա— նակաձև դարդարաններ, Կազմի երկու կողմերն էլ ծածկված են ոսկով, Կոնակի մասը, այսինքն կարի կողմը, րարան և երկար երկու ոսկեքրած արծաթ շեր— տեր մանր օղակներով իրար միացնում են կազմի առաջին և երկրորդ ոսկեպատ երեսները, Երկար այս երկու շերտերի վրա շատ նուրբ արվեստով փոր— րված են գեղեցիկ զարդանկարներ՝ ձաղիկներով, տե— րևներով և ճյուղերով։ Միջնադարյան հայ ոսկերչու— Թյան գեղեցիկ նմուշներից մին է սա։ Գրքի քաջ կողմը կա մի շերտ ոսկյա բարակ խավ, սրի վրա ճնշումով նկարված են 4 խաչեր և 10 աղափնիկներ։ Այս շերտը 4 տեղերից վնասված չէ՝ Նյութ, երեք ա— դափնիներ պոկվել և կորել են։ Վնասված այս մասը հետագայում մեխված է թիթեղյա մի կտորի վրա։ Կազմի երեք երեսների վրա կան 96 հատ կապույտ, կանաչ, կարմիր և սպիտակ, մեծ ու փոքր ապակյա

հասարակ բարեր, — Պանդոնակեհեր՝ սկզբում և վերջում կան երկուական թերթ մագաղաթ, միջին ռուբլի դրացիներով գրված: — Վիճակը՝ բավարար, սակայն թղթերը բավականին դեղնած և կեղտոտած: — Իրոքյուեր՝ հրկայուն: — Դատարկ թղթեր՝ 1ա, 118թ — 130ա, 187թ — 189ա, 304թ — 306ա, 397թ: — Տողերը՝ 27: — Կերը՝ թուրքեր: — Զարգացումը՝ կան տեղումնական նկարներ, խորաններ, կիսախորաններ, լուսանցազարդություններ և ձաղկազրեր: Կան նաև հրձուտակներ, թուղաններ, ձաղկակներ և այլ անարժեք նկարներ: — Դուլը՝ Ազարիա հրեց: — Պատվիրատու՝ Խոսե Քարիմ: — Սաղկոդը՝ կիբակաս: — Վերջից կալմոդը՝ Զիարա: — Նոբոգոլյու՝ Տեր Սահակ: — Ժամանակը՝ 1484 թ: — Վայրը՝ Վանի Սուրբ Աստվածածնի եկեղեցին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Բ. 10ա. — Զմեղաուր կիրակոս աղաչեմ յիշման արժանի առնէք միով Աստուած (ո)ղորմ(ե)տյի:

Բ. 118ա. — Յիշեցէք ի սուրբ յալաւթս ձեր յիսոջ(յ) Քարիմն եւ զորդին իւր զեռչէն, եւ զկենակիցն իւր զգալուստն եւ Աստուած զձեզ յիշէ, ամէն:

Բ. 186թ. — Սուրբ աւետարանչին Մարկոսի բարեխաւսութեամբն ողորմեա Քրիստոս Աստուած ստացողի սուրբ աւետարանիս եռջայ Քարիմին եւ կենակցին իւրոյ Գուլստանին, եւ որոյն իւրոյ եռչին, ամէն:

Բ. 204թ. — Մէկորին Գ (3) անուն ասա եւ զմեղուցեալ զծոռս յիշեալ:

Բ. 234ա. — Վարդաւառին կարգա եւ դիս յիշեալ:

Բ. 304ա. — Արդ, աղաչեմ զձեզ, հարք եւ եղբարք, յիշեցէք ի սուրբ եւ ի մաքրափայլ յալաւթս ձեր զեռչայ Քարիմն եւ զկենակիցն իւր զԳուլստանն, եւ զանդրանիկ որդին իւր զեռչէն, որոյ Տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս առնէ զնա, ամէն:

Բ. 392ա — 397ա. — (Փ)առք եռակի մի տէրութեանն...

(Ա)րդ, յանդելեալ կատարեցաւ սուրբ սուեւարանս ձեռամբ անարժան եւ սուտանուն երեցի Ազարիայի, որ զանունս ունիմ եւ զդործս ոչ ի բաղաքս Վան կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնի տաճարիս, ի թուարեորթեանս հայոց ԶԼԳ (1484 թ.) ի դառն եւ ի վշտաշատ ժամանակիս, որ շղիտեմք թէ ինչ տի յինի հայոց ալգիս, ի թիւնաւոր աւժից միջիս: Շիւարեալ կանք ողորմելի, սպառեալ կանք մեղաւք հանապազ ի հոգս աշխարհի: Աղաւթք եւ աղաչանք շունենք առ Աստուած որ մեզ ողորմի: Զսէր աշխարհիս ունինք Աստուծոյ եղեալ թշնամի: Հազարներան լալ պիտի, թէ զի՛նչ տանք մեք պատասխանի, յորժամ Արարիւն դալ եւ

քննաւ յինի ամենի: Եկայք արգարոցն ասէ, զմեղսասէրքն զատապարտէ, աւաղ ու խաղար աւաղ ճշմարիտ որ այս տի յինի Դարձեալ աղաչիմք զձեզ, զմանկու(ն)ք սուրբ Միոնի, յորժամ հանդիպիք տառիս, յիշեցէք յատացաւոյն յաղաթի, զմեռեալ տառապեալ դերի Վճողացեալքն ի դերեզմանի, Քրիստոս ողորմի աս(ա)ցէք, որ հանգչին ի յալթեւանի եւ ձեզ ողորմի Քրիստոս ի յահեղ աւուրն մեծի, ի յաջակողմեան դասուն ձեզ պսակ փառաց պատրաստի, զեկայքն յսն տա(ւ) ձեզ ժառանգել զդարստեան Ադենի, ամէն եղիցի, եղիցի:

Դարձեալ աղաչեմք զմանկունս սուրբ եկեղեցոյ, յորժամ հանդիպիք տառիս, յիշեցէք զստացող սուրբ աւետարանիս, այսմ աստուածեղէն եւ երկնապարզեւ զանձիս եւ յուսափայլ մտրդարիս, ցանկացողք եղեն սրբասէր եւ րարեմիտ տանուտէրքն եռջայ Քարիմէն, եռչայ եղբրէն եւ եռչայ Աստուծն: Եւ փափաքեցին սմա որպէս մի եղբրուն, որ ի յովովութենէ հրահանգ մասինն բաղձա(յ) ազրերց ջրոյ ըստ բանի երջանկին Դաւթի: Պասքեալ հացին կենաց եւ ապաւինեալ ի մարդն ճշմարիտ եւ ի դառն Աստուծոյ, զոր պատմէ աւետարարառն Մա(տ)թէոս, վրստահացեալ յառեւծն խորիտական ի հզորն Յիսուս, զոր ծանուցանէ Մարկոս, աւժան զակեալ յիզն պարարակ եւ ի դուարակն արդինական, զոր յայտ առնէ քաջարանն Դուկաս: Թուոն հարեալ արծուաթիւր բարձրութեանն որ բերէ ի վերայ միջնորդան (?), որպէս գրէ որդին արիւնաց, որ բերէ դարինակ աստուածարանն Յովհաննէս:

(Ա)րդ, զայս պատուական ակս շափիւղայ, առեալ իւրեանցն պաշար երկնածիզ ճանապարհին, որ տանի առ հանգեթեալ կեանս, ստացան ի վախելումն անձանց իւրեանց եւ յիշատակ հոգոց իւրեանքն եւ ծնաւոյց իւրեանց, հարն Թումին եւ մարն Շարմէլէքին, եւ այլ ամենայն արեան մերձաւորացն, ամէն:

Դարձեալ յերես անգամ աղաչեմ զձեզ, յիշեցէք ի սուրբ եւ ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր, զրարեմիտ եւ զհեղահոգի տանուտէրն զեռչայ Քարիմէն, որ փափաքելի սիրով ստացաւ զսուրբ աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնաւոյց իւրոց Թումին եւ Շարմէլէքին, եւ կենակցին իւրոյ Գուլստանին, եւ զաւակաց իւրոց Սաֆարչին, Ամիրդատին եւ Գուլաւփայշին, փոխեցելոցն ի Քրիստոս, եւ զդեռարոյս ձաղկին իւր զեռչէն, որոյ Տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս առնէ զնա, ամէն: Արդ, աղաչեմ զձեզ, յիշեցէք ի սուրբ յալաւթս ձեր զեռչայ(յ) եղբրէն եւ զկողակիցքն իւր զԱղուծն եւ զմիւս կողակիցն զԱհի Փաշէն եւ զնորին զաւակսն զեռչայ(յ) Սմարտն եւ

վիճաբանության ժողովրդական կոլեկտիվի հաճությամբ, եւ զմիայն կողակիցն զԲէկի հաճութեն, եւ զգեոտարոյս ծաղիկն իւր զՍաւլիան Ղուկին, որոյ Տէր Աստուած ընդ երկայն ատարս արասցէ զնոսա մինչ ի խորին ծերութիւնն, ամէն, եւ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած մեր Այսով հաճութեն եւ Ահլի փաշին, էղպանին եւ Մուհուր Սաւլիանին՝ փոխեցելոցն ի Քրիստոս, եւ ի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք եւ Աստուած ձեզ ողորմեսցի, ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի սուրբ յաղաթս ձեր վիճաբան Աստուած եւ զնորին կենակիցն զԳուրամ փաշէն, եւ զաւակն իւր զԳուրամ Ղուկին, եւ զՇահնիսթն, եւ զմիւս Դովլաթ Ղուկին զփոխեցեալն ի Քրիստոս եւ ի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք եւ Աստուած ձեզ ողորմեսցի, ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի սուրբ յաղաթս ձեր վիճաբան խորշէն եւ զԵղարս իւր զՄիրիշանն, եւ զնորին չողակիցն զԹաթար Խաթունն, եւ զնորին զաւակն զԱհիշանն, Տէր Աստուած փրկեցէ զնա յամենայն շարժ, ամէն, (հետո ավելացված է) եւ զՓարի Խաթունն, զփոխեցեալն ի Քրիստոս:

Դարձեալ յիշեցէք ի սուրբ յաղաթս ձեր վիճաբան խորշէն, եւ զորդին իւր զԽաւաթ Սմբատն եւ զնորին կողակիցն զԳուրամասն, եւ զորդին զԿարապետն, եւ զքուերքն իւր զԲնքուշն եւ զԹուրան Մելիքն, զԹարթիփշէն եւ զԽալաֆ Խաթունն, եւ զմեծ պապն զՇաքարն եւ զԱստուած, եւ զքեռիքն զԽաւաթ (յ) Բախշալիշն եւ զնորին որդին զՍիւսմոնն, եւ զմիւս քեռին զՄարգարիտն, զՓանդարն եւ զնորին որդին զԱստուած, եւ զԿարապետն զՓաշէն, եւ զմարաքոյրն զԽաթունշէն, եւ ուղիւ սրտի Աստուած ողորմի ասացէք:

Արգ, լերես անգնայ աղաչեմ զձեզ, յիշման արժանի արարէք զմեզուցեալ զծողս զԱզարիայ եւ զծնաւոյն իմ եւ զուսուցիչ զԿարապետ քահանայն, որ նահատակեցաւ ի Արճէշ քաղաքի, եւ զմայրն իմ զՍաղաթ, եւ զայլ ամենայն արեան մերձաւորքն մեր, զկենդանիք եւ զհանգուցեալքն ի Քրիստոս, եւ ի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք, եւ Աստուած ձեզ ողորմեսցի յողագր եւ կարգացողիդ, եւ նմա փառք յաւիտեանս, ամէն:

(Այս տեղից զրուցուին տարբերվում է):

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս վիճաբան Փարիմշէն, որ զարդարեաց զժամատունն Պետրոսի առաքելոյն, եւ զթարմէն կայացոյ Ինքն Քրիստոս Որդին Աստուծոյ բարեխաւառքեամ սուրբ առաքելոցն, զերկնային խորանն, զհրեշտակաց տեղին եւ զսոսկապատն լուսեղեն պարզեւ խորայ Փարիմի հոգուն եւ իւր ննջելոցն, ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս վիճաբան Փարիմշէն, որ զարդարեաց զժամատունն Պետրոսի առաքելոյն, եւ զերկնային խորանն, զհրեշտակաց տեղին եւ զսոսկապատն լուսեղեն պարզեւ խորայ Փարիմի հոգուն եւ իւր ննջելոցն, ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս վիճաբան Փարիմշէն, որ զարդարեաց զժամատունն Պետրոսի առաքելոյն, եւ զերկնային խորանն, զհրեշտակաց տեղին եւ զսոսկապատն լուսեղեն պարզեւ խորայ Փարիմի հոգուն եւ իւր ննջելոցն, ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս վիճաբան Փարիմշէն, որ զարդարեաց զժամատունն Պետրոսի առաքելոյն, եւ զերկնային խորանն, զհրեշտակաց տեղին եւ զսոսկապատն լուսեղեն պարզեւ խորայ Փարիմի հոգուն եւ իւր ննջելոցն, ամէն:

Փահանայն եւ զիւրայ Փարիմշէն եւ զԵղարս խորշէն, որ հետեւ զսոսկապատն սուրբ աւետարանն ի դուռն սուրբ Պետրոսի առաքելոյն անցնի յիշատակ հոգոյ իւրեանց, եւ իւր (յ) անզոյն արհեստեւ կամ ծառի, կամ դրաւ, անէձք Կայենի տուցէ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Ոսկյա կողքի առաջին երեսում գրված է):

Վերք՝ Տուփս յիշատակ է Խորայի որդին:

Ներք՝ Յովնարաւէն Ո կիս ...

(Ոսկյա կողքի երկրորդ երեսում գրված է):

Վերք՝ Խորայ (յ) Սարգիս:

Ներք՝ Խորայ (յ) Գրիգոր:

(Ոսկյա կողքի րայ կողմը գրված է):

Խորայ Աւտ, Խորայ Աիս, Խորայ Ա(ա)փաւ, Խորայ Արամ:

Թ. 118ա.— Զվերջին կազմող սուրբ աւետարանիս Տէր Սահակ եւ զմեզս իմ զՄովսէս եւ զմայրս իմ Էրուսիմոս, մե զկողակիցն իմ զՄրոպէն եւ որդիքն՝ զՍուրբասն եւ Յարութիւն, եւ զստեռն՝ Գուրգէն, Ասիխան, Նազուխան, Բէկզաղէն, յիշեցէք եւ Աստուած ողորմի ասացէք, ամէն:

Թ. 118ա.— Զվերջին կազմող սուրբ աւետարանիս բարեմիտ եւ աստուածասէր այրս Աստուծոյ Զիրար, րանդի արար լաւ բարութիւն եւ մտ ճորդով զսուրբ աւետարանս յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ձրնոցան, հարն Շիրաքին եւ մարն Մարապարին, եւ կողակցոյ՝ Յուրիսանին, եւ որդոյն՝ Ուսուֆին եւ Մարխասին, եւ զստեռն՝ Փարթիսանին եւ Լալիսանին, Թոյլախանին, եւ Եղ(ք) աւան Այսասին, Սիմէոնին, Վարդանիսին, եւ բոլրն հաթումարին, զկենդանին եւ զհանգուցեալն եւ որք հանդիպիք մտ կարգալով եւ կամ տեսանելով, ի բերանով եւ ուղիւ մտք Աստուած ողորմի ասացէք Զիրարն եւ Աստուած ձեզ ողորմեսցի ի միւս անգամ զայտեանն, ամէն:

(Շարունակելի)